

Hradisko veľký vrch

Článok je čerpaný z obecnej monografie Divinka-Lalinok

3. NAJSTARŠIE DEJINY OBCE

3.1 V čase dávno pred prvou písomnou zmienkou

Andrea Slaná

Obec Divinka ležiaca na rozhraní Žilinskej a Bytčianskej kotliny bola vďaka svojej strategicky výhodnej polohe osídľovaná už v praveku. Predurčovala ju k tomu známa obchodná trasa vedúca popri Váhu.[1] O polykultúrnem osídlení katastra obce sa dozvedáme predovšetkým vďaka archeologickým prieskumom a výskumom Antona Petrovského-Šichmana. Ním objavené nálezy súvisia prevažne s osídlením ľuďom lužickej kultúry, púchovskej kultúry a Slovanmi. V štyridsiatych a päťdesiatych rokoch minulého storočia však doložil aj osídlenie z paleolitu, neolitu a eneolitu v polohe Všivák, objavil tiež sedem sídlisk púchovskej kultúry. Do obdobia neolitu možno zaradiť nález rádiolaritového úštetu trojuholníkového tvaru. Drobné keramické fragmenty z polohy za Všivákom sú radené do halštatskej fázy lužickej kultúry. Z temena brala, ako aj z plytkého sedla medzi Všivákom a Prašivou pochádzajú drobné črepy z nádob vyrobených zo zrnitého materiálu. Predstavujú stopy ľudskej činnosti zo staršej doby rímskej.[2] V vrchu Háj, na najprístupnejšej strane temena sa nachádza terasa, na ktorej predpokladal kultové miesto obyvateľov púchovskej kultúry. Na západnom svahu tohto vrchu, označovanom ako Tomášovec, našiel malý sílexový úštep z obdobia neolitu, podľa nálezov črepov bol osídlený aj v neskorohalštatskom období a v závere doby laténskej.[3] Stopy príbuzného osídlenia boli doložené aj tesne nad úpäťm Tomášovca v polohe Záríečie. Anton Petrovský-Šichman tu rozpoznal sídliskové objekty, ktorých výskyt predpokladal po celom dolnom, miernejšom svahu. Zlomky keramických nádob objavil aj v polohe Hôrka. Je to široká terasa na južnom a juhovýchodnom úpäťm Veľkého vrchu. Túto lokalitu považoval za akési predsunuté opevnenie Veľkého vrchu. Od sídliska v polohe Ohrádza ho oddeľovala cesta vedúca jeho úpäťm. Pri stavbe rodinného domu Jozefa Faltýna v roku 1955 tu bola porušená kultúrna vrstva. Z nej pochádzajúce črepy a údajný nález železného oštetu datujú osídlenie do staršej doby rímskej. Osídlenie z rovnakého obdobia sa predpokladá aj v polohe Niva, uprostred južného svahu Veľkého vrchu.[4] K najvýznamnejším lokalitám v Divinke patrí sídlisko v polohe Ohrádza, ktoré sa rozprestieralo na vyvýšenej terase nad zátopovou oblasťou Váhu. Záchranný archeologický výskum vyvolaný prekládkou starej hradskej cesty tu Petrovský-Šichman uskutočnil v mesiacoch júl 1959 až január 1960.[5] Sídlisko pozostávalo z viacerých, najmä nadzemných objektov s kolovými konštrukciami stien. Takýto spôsob budovania sídliskových objektov bol podmienený charakterom miestnych pôdnych pomerov, hlavne ťažkých ílovitých a kamenistých hlien. Materiálnu kultúru reprezentujú nálezy stolovej keramiky, najmä početné fragmenty tenkostenných nádob, vyrobených z jemnej preplavovanej hlíny, našla sa tiež grafitová keramika a azda z miestnej produkcie pochádzajú napodobeniny grafitových sitúl. Objavené boli tiež zlomky okruží zásobnicových nádob. K zaujímavým nálezom patria fragmenty keramických cedidiel, z ktorých niektoré majú zachované vyhnuté plastické výčnelky, slúžiace na uchopenie. Väčšina domácej keramiky patrí do laténskej a rímskej fázy púchovskej kultúry. Objavené však boli aj fragmenty dáckych nádob, zastúpené hrubými masívnymi uchami, vyrobené z keramickej hmoty s výraznejšou prímiesou hrubozrnného piesku. S osídlením z doby rímskej súvisí germánska, kvádska keramika. Tú predstavujú zlomky keramiky s plastickou výzdobou v tvare horizontálnych obežných prstencov, ryté ornamenty a zásek. O tkáčskej výrobe na sídlisku pomerne skromne informujú nálezy praslenov a dvoch zlomkov tkáčskych závaží. Absencia celých nádob, okrem dvoch šálok, pracovných nástrojov, toaletných predmetov a súčastí odevu naznačuje, že sídlisko zaniklo prirodzene a jeho obyvatelia si pri odchode odniesli všetky využiteľné predmety. Jediným známym šperkom je neskorolaténska zlatá náušnica, ktorá sa našla pri prácach na poli v blízkosti skúmanej plochy. Príbuzný exemplár väčších rozmerov bol objavený vo Veľkom Bysterci.[6] Črepy z okraja a tiel nádob zo staršej doby rímskej a jeden čriepok vyrobený na hrnčiarskom kruhu zo 14. storočia našli Jozef Moravčík a Karol Pieta na juhovýchodnom úpäťm Veľkého vrchu, pri prieskume a obhliadke stavby

rodinného domu Jozefa Faltýna ml. v roku 1975.[7] Medzi náleziská púchovskej kultúry sa radí aj hradisko na vrchu Hradisko, z ktorého západná časť patrí do katastra Divinky, ostatok do katastra Diviny. Na vrchole kopca sa nachádzajú pozostatky vrcholnostredovekého hrádka. Jozef Moravčík tu realizoval menší výskum, pri ktorom objavil fragmenty štíhlych vysokých hrncov z 12. – 13. storočia, zdobených nízkymi vlnovkami a pravidelnými vodorovnými ryhami.[8]

3.1.1 Hradisko na Veľkom vrchu

Napravom brehu Váhu sa nad obcou vypína kopec Veľký vrch, na ktorom sa nachádza veľké hradisko. Do zoznamu národných kultúrnych pamiatok bolo zapísané v roku 1969. Ľudstvo od dávna priťahovala jeho dominantná poloha, a preto niet divu, že vzniklo už v praveku. Tvoria ho tri funkčné zložky, ktorých spoločná plocha zaberá viac ako 12 ha a radí sa medzi najväčšie na Slovensku. Dlhý úzky chrbát kopca je orientovaný v smere severozápad – juhovýchod. Má dva vrcholy, vzdialené od seba 328 m. Západnejší Veľký sa vrch dosahuje výšku 530,6 m n. m. a protiľahlý, východnejší Malý vrch, 490,3 m n. m. Temeno hradiska je obklopené valmi, ktoré vymedzujú vrcholovú časť, ležiacu na južnom úbočí hrebeňa. Valy sa však nenachádzajú na Malom vrchu, pretože plošina tohto priestoru je po bokoch ohraničená strmými svahmi, ktoré ukončuje skalné bralo. V minulosti mohla byť chránená azda drevenou palisádou.[9] Najmenšia je akropola, ktorá sa nachádza na severozápade vrcholovej časti hradiska a je jej vyčlenenou súčasťou. Najrozsiahlejšie je podhradie, zaberá severovýchodný svah kopca. Severozápadne od tohto hradiska, v horskom sedle v polohe Lovišky sa tiahne val, ktorého príslušnosť k hradisku na Veľkom vrchu nie je istá. Môže ísť tiež o súčasť pevnostného systému kopca Hradisko, susediaceho s Veľkým vrchom. Svah so severovýchodným sklonom pod akropolou sa nazýva Bukovina a severovýchodný priestor pod Malým vrchom obyvatelia Divinky v minulosti pomenovali Koleso. V podhradí, v časti situovanej nižšie od týchto polôh boli v minulosti polia. Nazýva sa Holý prieloh. V priestore pod bralami Malého vrchu sa rozprestiera poloha Veľké Salašky. V strede južného svahu kopca, už mimo hradiska sa nachádzajú Malé Slašky. Les s rozpoznateľnými zvyškami polí rozprestierajúci sa severne od hradiska sa volá Za vrchom.[10]

Prvá zmienka o opevnení na Veľkom vrchu sa v literatúre objavuje už v prvej polovici 18. storočia. Pochádza z diela Mateja Bela, známeho uhorského geografa a polyhistora. Opisuje ho ako zaniknutý hrad, postavený na najvyššom bode v Divinke, z ktorého sa nezachovalo nič, okrem hĺby kamenia.[11] V roku 1885 žilinský vzdelanec Alexander Lombardini podal obsiřny opis hradiska v Slovenských pohľadoch.[12] *„Pred Veľkou Divinou leží Divinka (Malá Divina) na vrcholci hneď nad touto obcou od Veľkej Diviny úhľadnejšie, a síce od svahu strmo sa vypínajúceho, ľuďom Veľkým menovaného, vysokého vrchu začína sa od poludňajšej strany asi na 1 siahu vysoký a na 790 krokov dlhý zemný šianec, ktorý sa na 96 krokov sotva k poznaniu ďalej, na 180 krokov do polovice strmo, potom ale na poludno-západ na 49 krokov nadal ťahá. Tu nasleduje priehlbina šianca asi na 7 krokov, šianec sa zase na 100 krokov vždy povyšujúc, konečne ale na 364 krokov na polnoc na najvyšší bod vrchu úplne otáča. Od polnoci vnútri šianca vidno stopy ešte jednej studne, tak aj von šiancov sem tam stopy cesty. Pravde najpodrobnejšie je, že na rečenom vrchu mali opevnenie pohanské Slovania. Ján Kišoň, najstarší človek v dedine (85-ročný) rozprával, že pred 72 rokmi na najvyššom bode vrchu ešte aj rummy múrov vidieť možno. Pevnosť túto mienim do veku sťahovania národov položiť, na koľko slaviansky ľud tohto kraja seba proti sťahujúcim sa barbarom chrániaci a na tomto vysokom mieste najistejšie cítiac, jeho vrcholec – kde aj po ten čas hádam svojej bohyni Devane, obetoval – zemovým šiancom ohradil, o vodu sa starajúc studňu vykopal, na najvyššom bode ale jako také stavanie postavil, aby do neho pred prvou nehodou ujsť mohol. Za týmto vrchom je druhý, menší, ktorý Hradiskom menujú. Na tomto mieste dľa mojej mienky, bárs už dnes na to žiadne stopy nevedú, jaký taký hrádok jestvovať musel, súdiac po jeho mene, ktorý hádam ani k inému slúžiť neslúžil, len za miesto čestia bohyni Devane. Ján Kišoň, najstarší obyvateľ Divínsky, asi pred 60. rokmi pod šiancom Veľkého vrchu v hore Bukovina rečenej z hĺbky dvoch strevicov vykopal železnú kopiju. V tom istom čase istá*

Eva Strážovcová tu našla zlatý háčik. “[13]

V prvej polovici päťdesiatych rokov hradisko zamerlaj Vojtech Bukovinský a mapku uverejnil v žilinskom týždenníku Ciel'. Anton Petrovský-Šichman mapku prekreslil a publikoval v odbornej literatúre. Systematickejšie zozbieral aj prvé poznatky o hradisku.[14] Predpokladal, že z Veľkého vrchu do údolia viedli 1 – 2 drevené palisády, ktoré chránili a ohraničovali priestor s rozlohou asi 100 ha.[15] Neskorším terénnym výskumom však tento jeho predpoklad nepotvrdil. V svojich prácach hradisko opísal a na základe fragmentov keramiky určil tri fázy jeho využívania. Počiatky trvalého osídlenia lokality datoval do halštatskej fázy lužickej kultúry, obnovenie hradiska do obdobia mladšej doby železnej – púchovskej kultúry a napokon jeho využívanie Slovanmi vo veľkomoravskom období. Hradisko považoval za hospodársko-spoločenské stredisko Žilinskej kotliny.[16] Najstarším dokladom krátkodobých ľudských aktivít na lokalite sú ojedinelé črepy eneolitickej badenskej kultúry[17] a zlomok nádoby maďarovskej kultúry zo staršej doby bronzovej.

Prvý záchranný a zisťovací archeologický výskum na hradisku sa uskutočnil v rokoch 1972 – 1973. Realizoval sa pod vedením Karola Pietu z Archeologického ústavu SAV Nitra a Jozefa Moravčika z Považského múzea v Žiline. Napriek skutočnosti, že hradisko už bolo národnou kultúrnou pamiatkou, plánovalo sa tu otvorenie lomu na kameň. Geologické sondážne práce v roku 1971 a najmä násilné zásahy radlicou buldozéra do výzoru hradiska pre potreby presunov vrtacích geologických súprav mali za následok porušenie valov, brán a pôvodných ciest na hradisku. V geologických sondách bolo objavených niekoľko nálezov, ktoré upozorňovali na väčšiu intenzitu osídlenia. K cenným artefaktom patrí neskorolátenská, norická bronzová spona z druhej polovice 1. storočia pred n. l..[18] Z výsledkov geologického prieskumu bolo zrejmé, že na lokalite sa nenachádza vhodný kameň, preto lom napokon neotvorili. Následkom toho bol archeologický výskum zastavený, sondy sa nedoskúmali. Pri výskume boli terénne práce sústredené na akropolu hradiska. Skúmal sa val s príľahlým osídleným areálom a tiež cisterna objavená pod akropolou. Najspodnejší horizont predstavovali nálezy lužickej kultúry z 9. – 8. storočia pred n. l.. Najintenzívnejšie osídlenie bolo zistené objavenými sídliskovými vrstvami a nálezmi z 1. storočia pred n. l., patriace do laténskej fázy púchovskej kultúry. Osídlenie ľuďmi púchovskej kultúry je spájané s keltským kmeňom Kotínov. Významným vtedajším nálezom je keltská strieborná minca razená v rokoch 45 – 35 pred n. l..[19] Pretože dovtedy nebol tento typ mincí známy, bola pomenovaná podľa náleziska ako typ Divinka. V súčasnosti poznáme viac ako 20 exemplárov, objavených na rôznych lokalitách medzi Ilavou a Žilinou. Uvažuje sa, že boli razené priamo na Divinke.[20] Do tohto obdobia patria aj preskúmané kolové jamy z konštrukcií drevených stavieb, ktorých podlahy boli vyložené menšími kameňmi. Zvyšky pecí na spracovanie železa informujú o kovárskej výrobe priamo na hradisku. Objavené boli zlomky domácej i na hrnčiarskom kruhu vyrábanej keramiky a množstvo železných a bronzových predmetov. O čulom živote na hradisku informujú nálezy spôn na šaty, kovaní, nožov, zlomkov strieborných zrkadiel i jantárová perla a držadlo štítu. Kontakty obyvateľov so vzdialenými oblasťami dokladá ulita slimáka kauri pochádzajúceho z Indického oceánu. O sortimente pestovaných plodín sa dozvedáme vďaka uhl'nateným nálezom zvyškov rastlín a semien zachovaných v sýpke vytesanej do skalného podlažia. Kolové jamky nachádzajúce sa v jej blízkosti umožňujú predpokladať, že bola prekrytá ľahkým prístreškom. Ako potravina a azda aj krmovina slúžili obyvateľom Divinky na rozhraní doby laténskej a rímskej pšenica dvojzrnná, pšenica špaldová, jačmeň siaty plevnatý a proso siate. Zo strukovín sú zastúpené bôb obyčajný, hrach siaty a šošovica kuchynská. Pravdepodobne ich pestovali na poličkach v nive Váhu. Spolu s obilím sa našli aj zuhol'natené prúty liesky a vrby zo zvyškov košíkov, v ktorých sa plodiny transportovali. Úplná absencia burín svedčí o dôkladnom čistení a triedení rastlinných semien.[21] Zánik tejto fázy osídlenia súvisí s ničivým vpádom Germánov, ktorí vyplenili všetky hradiská na severnom Slovensku. V staršej dobe rímskej pokračoval vývoj púchovskej kultúry v omnoho menšej intenzite.[22]

O osemdesiat rokov neskôr hradisko osídľili Slovania. V tomto období budovali obydľia iným spôsobom. Na akropole sa zdokumentovali zrubové stavby s kamennými podmurovkami, ktoré sa nenachádzali pod celým objektom, ale slúžili na vyrovnanie terénu. Datovanie do mladšieho stupňa veľkomoravského obdobia je spresnené nálezom poškodenej ostrohy a plechového štítkového prsteňa s gravírovanou výzdobou s motívom kríža.

Z hradiska sú pochádzajú predmety objavené ilegálnymi hľadačmi, do rúk odborníkov sa dostali veľkomoravské poklady – depoty. V roku 1997 pribudol do zbierok Archeologického múzea SNM v Bratislave takto objavený depot železných predmetov. Bližšia poloha miesta nález na hradisku je však neznáma.[23] Na jar v roku 2010 bol rovnakým spôsobom objavený ďalší hromadný nález, v súčasnosti uložený v zbierkach Považského múzea v Žiline.[24] I keď sa za miesto nálezu označuje priestor tesne pod vrcholom pri rozhladni, môžeme len predpokladať, že nálezca takto označil plošinu s výhľadom na Malom vrchu, pretože tam vtedy žiadna rozhladňa nestála. Oba hromadné nálezy predstavujú súbor prevažne poľnohospodárskeho pracovného náradia, ako sú motyky, radlice, čerieslo, kosy, kosáky, ale tiež sliezska miska a kľúč od zámku dverí. V roku 2016 archeológovia získali ďalší súbor železných predmetov, ktorý darca vykopal v roku 1993 vo vrcholovej časti hradiska, blízko valu na niektorej z prilahlých terás. Pri postupnom odkrývaní depotu zistil, že v drevenom vedre, z ktorého sa dochovali železné obruče a rukoväť, boli uložené dve sliezske misky a zlomok podkovy.[25] Nálezové okolnosti sú neznáme pri niekoľkých náhodne objavených predmetoch na hradisku nájdených v rokoch 1999 – 2000. Ide o drobné nedatované olovené predmety a včasnostredoveký železný srp.[26]

Nový archeologický prieskum a výskum tohto významného hradiska bol zahájený v roku 2013 a prebieha až do súčasnosti. Viedie ho Gabriel Fusek, spolupracujú s ním Michal Holeščák, Andrea Slaná a Zuzana Staneková z Archeologického ústavu SAV Nitra a Považského múzea v Žiline. Vlastný výskum bolo možné zrealizovať až po dôkladnom oboznámení sa s terénom a zdokumentovaním súčasného stavu hradiska. Z výsledkov bolo zrejmé, že výzor hradiska bol značne zmenený devastačným zásahom buldozéra. Porušené boli brány, valy a niektoré lesné cesty, ďalšie boli vytvorené. Celkovo sa na hradisku rozpoznalo osem vstupov, ale nie všetky sú pôvodné brány. V súčasnosti je najvyužívanejšia prístupová cesta na hradisko po južnom svahu Veľkého vrchu. Pri jej úprave prerezali val na Lovíškách, kde v minulosti brána nebola. Mohutný hrebeň valu je na jednom mieste mierne poklesnutý, a preto nie je vylúčené, že tu v minulosti bola bránka pre pešákov, alebo menší priechod. Úzka a členitá vrcholová časť hradiska sa tiahne od Veľkého vrchu k Malému vrchu, pričom stupňovito klesá. Zaberá plochu 2,13 ha a je opevnená valom prerušeným tromi bránami. Najvyššie položeným a najlepšie chráneným miestom na hradisku je už spomínaná akropola, zaberajúca plochu 0,58 ha. Zo súčastí hradiska je najrozsiahlejšie podhradie s výmerou 9,94 ha. Z opevnenia podhradia je dodnes dobre viditeľný val dlhý takmer 600 m. V celom jeho priebehu má z vnútornej strany vyhlbenú priekopu, ktorá je dobre zreteľná na spádnicí svahu v polohe Bukovina až po severný okraj hradiska. Odtiaľ vedie pozdĺž valu, až sa v teréne postupne stráca. Vznikla ako stavebná jama, do ktorej opevnenie založili. Jej zánik súvisí s naorávaním zeminy z polí susedných s valom, ktoré sa tu v polohe Holý prieloh rozprestierali. Z údolia Váhu bol prístup na hradisko len cez juhovýchodné úbočie. Viedla tadiaľto lesná cesta cez prirodzene zúžený prístup v polohe Veľké Salašky. Z obavy pred nepriateľmi ľudia sídliači na hradisku v dostupných miestach budovali mohutné pevnostné múry. Na východnej strane podhradia však využili prírodný charakter terénu s prudkými skalnými útesmi, a tento priestor neopevnili. Na obranu im pravdepodobne postačovala ľahká drevená fortifikácia.[27] Ako zdroj pitnej vody v podhradí slúžil výdatný prameň vyvierajúci v severnej časti. Dnes sa v týchto miestach nachádza menšia bažina. Ďalší prameň vyviera v nižšej polohe hradiska, priamo v porušenom vale. Pôvodne tu prameň nebol, ale nachádzal sa tu priepust, ktorým odtekala voda z hradiska. Akropola bola zásobovaná vodou z umelej nádrže, cisterny, vytesanej do skalného podlažia.[28]

Súčasný archeologický výskum sa zameriava predovšetkým na skúmanie obranného systému hradiska vo vrcholovej časti a v podhradí. Uskutočnil sa však aj revízný výskum na akropole, zámerom ktorého bolo doskúmanie a zdokumentovanie konštrukcie valu, lebo počas vykopávkok začiatkom sedemdesiatych rokov sa po náhlym ukončení výskumu sonda nedokopala. Opevnenie malo šírku okolo 4 m, z oboch strán ho vymedzovali múriky, jeho veľká časť sa vplyvom času zrútila do jeho blízkeho okolia. Val postavili pravdepodobne v období púchovskej kultúry, v 1. storočí pred n. l., kedy bola akropola najvýraznejšie osídlená. Jeho násyp obsahoval aj črepy z nádob lužickej kultúry a našla sa v ňom aj bronzová puklička lievikovitého tvaru s uškom na zachytenie, zdobená je koncentrickými kruhmi. Podobné exempláre sú často súčasťou depotov z obdobia mladšej až neskorej doby bronzovej.[29]

V severovýchodnej časti podhradia v polohe Holý prieloh boli v minulosti polia obrábané ešte v 19. storočí. Nachádza sa tu pomerne mierny svah, ktorý prechádza do plošiny vyúsťujúcej do terénneho zlomu v pozdĺžnom smere prakticky kopírujúceho vrstevnicu nad prudkým svahom.[30] Táto náhla zmena v konfigurácii terénu vznikla ľudskou činnosťou, ide to zvyšok mohutného valu. Základným zámerom výskumu bolo spoznať konštrukciu opevnenia a datovať ho, ako aj preskúmať prilahlý vnútorný, opevnený priestor. Sondou vyhĺbenou na ploche podhradia sa nezistili žiadne sídliskové objekty, o jej využívaní v minulosti však svedčí pochovaná vrstva s množstvom uhlíkov a kúskami vypálenej hliny. Rez opevnením preukázal existenciu dvoch násypov valov. Starší bol postavený tak, že kamenisté podložie skopali do naklonenej roviny, v tejto stavebnej jame postavili drevené komory a tie zaplnili zeminou a kameňmi získanými výkopom. O existencii drevenej konštrukcie komôr informujú početné drobné uhlíky roztrúsené v násype. Zo strany podhradia sa výstavbou opevnenia vytvoril priekopovitý útvar medzi okrajom výkopu a telesom valu. Vnútnú stenu valu staticky zabezpečovali mohutné koly v rozstupoch. Jeden z nich sa podarilo v sonde objaviť. Predpokladá sa, že obdobne bola opora valu konštruovaná aj z vonkajšej strany. Datovanie staršieho valu zostáva otvorené, pretože sa v ňom nenachádzali žiadne nálezy a vzorky uhlíkov neboli vhodné na rádiouhlíkovú analýzu. Ale vychádzajúc z obdobnej nálezovej situácie v reze valom vo vrcholovej časti hradiska sa predpokladá, že ho vybudovali začiatkom nekorej doby bronzovej počas 10. storočia pred n. l. tvorcovia lužickej kultúry.

Medzi dobou zániku staršieho valu a výstavbou nového uplynulo dlhé obdobie, čo dokladá vegetačná vrstva, ktorá sa vytvorila na povrchu staršieho z valov. Pred vybudovaním mladšieho valu terén opäť upravili, keď zrovnali, odkopali časť násypu deštruovaného staršieho valu. Pri stavbe použili podobný konštrukčný princíp ako stavebníci v minulosti, teda do drevených komôr nasypali vykopanú hlinu a kamenie. V celistvosti sa tu vypreparovali dve zuhoľnatené brvná uložené naprieč valom, na ne kolmé brvná sa zachovali v podobe pásov roztrúsených uhlíkov. Val bol široký viac ako 3 m, nebol oplášťovaný kamennými múrikmi. Z dochovaných priečnych brvien sa odobrali vzorky na rádiouhlíkovú analýzu. Jej výsledky datujú výstavbu mladšieho valu do mladšej fázy veľkomoravského obdobia, do úplného záveru 9. a prvých troch desaťročí 10. storočia.[31]

Na podhradí v polohe Koleso sa menšou sondou skúmalo okolie vývratu stromu. V tmavej pôde sa tu totiž v minulosti našli črepy z nádob patriacich ľudu lužickej kultúry. Ukázalo sa, že v tomto neobývateľnom priestore na veľmi prudkom svahu boli v druhotnej polohe. K presunu spomínaných črepov mohlo dôjsť prirodzenou cestou, skotúlali sa, alebo ich spláchli prívalové dažde z vrcholovej časti hradiska, prípadne k ich transferu mohlo dôjsť aj pri odstrelé Líščejskej skaly geológmi pri ceste vedúcej na Malý vrch z Lovíšíek.[32]

K mimoriadne zaujímavým patrili vykopávky na mohylovitom útvare a v jeho okolí v polohe Veľké Salašky pod bralom Malého vrchu. Výskumom doložil, že to nie je prírodný geologický útvar, ale ide o násyp vytvorený ľudskou činnosťou. Predpokladá sa, že násyp tvoril základňu stavby chrániacej bránu na prístupovej ceste z údolia Váhu. V teréne viditeľný zvyšok násypu tvorila hrubá vrstva, ktorá ojedinele obsahovala črepy lužickej kultúry a nepravidelne roztrúsené uhlíky. Na južnej strane násypu boli zistené pieskovcové platne, ktoré ho zabezpečovali proti zosunutiu po svahu. Nad svahom sa odkryla asi 2 m široká prístupová cesta, ktorú prehradzovala brána. Z jej nosnej konštrukcie sa pri okraji násypu dochovali dve kolové jamy. Na protiláhlej strane sa nachádzal skalnatý svah, ktorý staviteľia objektu osekali a vyhĺbili doň výklenky slúžiace na osadenie protiláhlych nosných kolov. V zásype cesty sa rozpoznali deštrukčné vrstvy z kamenného múra, zhorené zvyšky brány a zosunutých zvyškov stavby stojacej na násype. Odobraté vzorky uhlíkov a nález veľkomoravského hrotu šípu datujú objekt do 9. storočia. Výskumom sa zároveň zistilo, že do okraja mohylovitého násypu v nedávnej minulosti, v prvej polovici 20. storočia, vyhĺbili pozdĺžnu priehľbinu, zo strany násypu obrúbenú kamenným múrikom. Zjavne ide o zvyšky pastierskeho prístrešku, čomu napovedá aj samotný názov polohy.[33]

Dôležité výsledky priniesol výskum vo vrcholovej časti hradiska, na jednej z terás pri vale nad podhradím. Osídlenie tu siahalo až po val, ktorý bol tiež vybudovaný v dvoch historických epochách. Starší, z ktorého sa dochovala hlinitá vrstva s uhlíkmi, črepmi a kúskami prepálenej hlinenej omietky domov, postavili priamo na skale. Rádiouhlíková analýza zvyškov drevenej konštrukcie umožnila datovať dobu jeho výstavby ľuďom lužickej kultúry do 10. storočia pred n. l., teda v neskorej dobe bronzovej. Významný je poznatok, že už

v predchádzajúcom období, v mladšej dobe bronzovej, sa na Veľkom vrchu nachádzalo neopevené výšinné sídlisko tejže kultúry. Práve predmety z tejto fázy osídlenia sa spolu s hlinou dostali do telesa valu. Vo veľkomoravskom období povrch valu vyrovnali a postavili na ňom val nový. Zvonku i znútra ho vymedzovali múriky postavené z nasucho kladených kameňov, priestor medzi nimi vyplnili hlinou a kameňmi. Na prípadnú drevenú konštrukciu sa nenatrafilo. Na osídlenej ploche boli zistené kamenné deštrukcie, zahĺbené objekty a sídliskové vrstvy predovšetkým z doby bronzovej a veľkomoravskej, v malej miere aj laténskej. Z nájdených predmetov si pozornosť zasluhujú predovšetkým výrobky veľkomoravských kováčov, dokumentujúce ich vysoké majstrovstvo a estetické cítenie. Z rozsiahlej kolekcie črepov sa rekonštovali typické včasnostredoveké hrnce. Nevšedným nálezom bol zvyšok kamenej podmurovky obydlia z veľkomoravského obdobia, v interiéri ktorého sa dochoval nález dvoch mlecích kameňov z kamenného mlynčeka v pôvodnej polohe.

Na plošine Malého vrchu, v mieste plánovanej výstavby rozhľadne, sa uskutočnil záchranný výskum. Zdokumentovala sa tu hlinitá vrstva spočívajúca na skale, obsahujúca keramické fragmenty lužickej kultúry. Nálezy púchovskej kultúry a zo včasného stredoveku sú tu ojedinelé. Pri chodníku vedúcom k rozhľadni sa skúmala aj preliačenina s hlbokou jamou pri okraji. Zistilo sa, že ide o zvyšok bunkra nemeckej armády zo záveru druhej svetovej vojny.

Doterajšie archeologické prieskumy a výskumy v katastri obce priniesli množstvo cenných nálezov a poznatkov, ktoré čiastočne odкрývajú zaujímavú históriu regiónu. Úlohou bádateľov bude aj v budúcnosti prinášať nové informácie, ktoré umožnia doplniť mozaiku dejín Divinky a jej okolia od najstarších čias.

---

[1] STANEKOVÁ, Z.: Sídlisková aglomerácia v Divinke so zreteľom na sídlisko Ohrádza. In: Vlastivedný zborník Považia XXVI. Žilina: Považské múzeum 2013, s. 9.

[2] PETROVSKÝ-ŠICHMAN, A.: Severozápadné Slovensko v dobe laténskej a rímskej. In: Vlastivedný zborník Považia VII. Žilina: Považské múzeum 1965, s. 74 – 75; PIETA, K.: Die Púchov Kultur. Nitra 1982, s. 218.

[3] PETROVSKÝ-ŠICHMAN, A.: Praveké opevnenie v Divinke. Študijné zvesti AÚ SAV 2, 1957, s. 89.

[4] PETROVSKÝ-ŠICHMAN, A.: Severozápadné Slovensko v dobe laténskej a rímskej, s. 73 – 75.

[5] PETROVSKÝ-ŠICHMAN, A.: Severozápadné Slovensko v dobe laténskej a rímskej, s. 74; PETROVSKÝ-ŠICHMAN, A.: Výskum sídliska z doby rímskej Ohrádza v Divinke pri Žiline. In: Vlastivedný zborník Považia VIII. Žilina: Považské múzeum 1966, s. 7 – 25.

[6] STANEKOVÁ, Z.: Sídlisková aglomerácia v Divinke so zreteľom na sídlisko Ohrádza, s. 12 – 13.

[7] MORAVČÍK, J.: Archeologické nálezy v Považskom múzeu v rokoch 1971 – 1975. In: Vlastivedný zborník Považia XIV. Žilina: Považské múzeum 1980, s. 45 – 46, tab. X: 1.

[8] MORAVČÍK, J.: Archeologické nálezy v Považskom múzeu v rokoch 1981 – 1985. In: Vlastivedný zborník Považia XVI. Žilina: Považské múzeum 1991, s. 14 – 15, tab. X: 1 – 8, 11.

[9] FUSEK, G.: Archeologický výskum Veľkého vrchu. In: Informačník obce Divinka – Lalinok. Ročník III. Číslo 1/2013, Divinka 2013, s. 8.

[10] FUSEK, G.: Hradisko Veľký vrch v Divinke. In: Hradiská – Svedkovia dávnych čias. Zborník o hradiskách a ich obyvateľoch. Dolná Mariková 2015, s. 147; FUSEK, G. – SLANÁ, A.: Nové poznatky z prieskumu hradiska Veľký

vrch pri Divinke. In: Vlastivedný zborník Považia XXVII. Žilina: Považské múzeum 2015, s. 13, obr. 3.

[11] BEL, M.: Trenčianska stolica. Čadca 2013, s. 55.

[12] LOMBARDINI, A: Budatyn. (Doplňok k článku v IV. ročníku "Slov. Pohľadov" uverejneného.) Slovenské pohľady 5, 1885, s. 524 – 541.

[13] Tamže s. 526 – 527.

[14] PETROVSKÝ-ŠICHMAN, A.: Praveké opevnenie v Divinke, s. 87 – 90; PETROVSKÝ-ŠICHMAN, A.: Starožitne umocnienia w Divince kolo Žiliny (Slowacja). Acta Archeologica Carpathica 2, 1960, s. 135 – 141.

[15] PETROVSKÝ-ŠICHMAN, A.: Praveké opevnenie v Divinke, s. 87 – 89; PETROVSKÝ-ŠICHMAN, A.: Výskum sídliska z doby rímskej Ohrádza v Divinke pri Žiline, s. 7.

[16] PETROVSKÝ-ŠICHMAN, A: Slovanské lokality v Žilinskej kotline. Študijné zvesti AÚ SAV 14, 1964, s. 175, s. 180 – 181.

[17] PETROVSKÝ-ŠICHMAN, A.: Starožitne umocnienia w Divince kolo Žiliny (Slowacja), s. 136.

[18] MORVAČÍK, J.: Ojedinelé archeologické nálezy v oblasti severozápadného Slovenska. In: Vlastivedný zborník Považia XII. Žilina: Považské múzeum 1976, s. 5 – 6, tab. I: 2.

[19] KOLNÍKOVÁ, E.: Keltské mince na Slovensku. Bratislava 1978, obr. 29.

[20] KOLNÍKOVÁ, E.: Napodobovanie keltských "kvinárov pražského typu" na Slovensku (Mince typu Divinka). Numismatické listy 55, 2000, s. 80 – 83. KOLNÍKOVÁ, E.: Fundmünzen in den laténzeitlichen Burgwällen und andere Höhenlagen in der Slowakei. Slovenská archeológia 51, 2003, s. 223 –246.

[21] HAJNALOVÁ, E.: Zvyšky pestovaných rastlín a uhlíky z lokality Divinka – Veľký vrch. In: Vlastivedný zborník Považia XV. Žilina: Považské múzeum 1985, s. 51 – 63.

[22] PIETA, K.: Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Nitra 2008, s. 58 – 59; MORAVČÍK, J.: Hradisko Veľký vrch – Divinka. [Online]. [Cit. 9. novembra 2016]. Dostupné na: <www.hradiska.sk/2011/06/hradisko-velky-vrch-divinka.html

[23] TURČAN, V.: Depoty z Bojnej a včasnostredoveké hromadné nálezy železných predmetov uložené v zbierkach SNM-Archeologického múzea. Bratislava 2012, s. 25 – 26, tab. LXIX.

[24] MAJERČÍKOVÁ, D.: Hromadný nález poľnohospodárskych nástrojov z hradiska na Veľkom vrchu pri Divinke. In: Vlastivedný zborník Považia XXVI. Žilina: Považské múzeum 2013, s. 25 – 34.

[25] FUSEK, G.: Kleiner Hortfund von Divinka. In: Archäologische Studien zum frühen Mittelalter. Nitra : Archeologický ústav SAV 2017, s. 33 – 43; FUSEK, G. – SLANÁ, A. – STANEKOVÁ, Z...: Archeologický výskum hradiska na Veľkom vrchu v Divinke. Predbežná správa. In: Sliacka, S. (Ed.): Výsledky nových archeologických výskumov na strednom Slovensku. Zborník z konferencie archeológov pôsobiacich v oblasti stredného Slovenska – „Výsledky nových archeologických výskumov na strednom Slovensku“, Liptovské múzeum v Ružomberku. Liptovský Mikuláš 2016, s. 83, obr. 13.

[26] FUSEK, G.: Hradisko Veľký vrch v Divinke, s. 149 – 150; HARUŠŤIAK, J.: Olovené predmety zo slovanského hradiska Bojná-Valy. Študijné Zvesti AÚ SAV 47, 2010, s. 25 – 39.

[27] FUSEK, G.: Hradisko Veľký vrch v Divinke, s. 153.

[28] FUSEK, G. – SLANÁ, A.: Nové poznatky z prieskumu hradiska Veľký vrch v Divinke, s. 19.

[29] SALAŠ, M.: Bronzové depoty strední až pozdnej doby bronzovej na Morave a ve Slezsku. I. Text. Brno 2005, s. 117.

[30] SLANÁ, A.: Archeologický výskum v Divinke pokračoval aj v tomto roku. In: Informačník obce Divinka – Lalinok. Ročník IV. Číslo 1/2014, Divinka 2014, s. 7; SLANÁ, A.: Archeologický výskum v Divinke na Veľkom vrchu – Tretia sezóna. In: Informačník obce Divinka – Lalinok. Ročník V. Číslo 1/2015, Divinka 2015, s. 9.

[31] FUSEK, G.: Kleiner Hortfund von Divinka, s. 41.

[32] FUSEK, G.: Hradisko Veľký vrch v Divinke, s. 156.

[33] STANEKOVÁ, Z.: Archeologický výskum pastierskeho prístrešku na Veľkom vrchu v Divinke. In: Vlastivedný zborník Považia XXVIII. Žilina: Považské múzeum 2017, s. 25 – 38.

Hradisko Veľký vrch článok z knihy Divinka a Lalinok.pdf

